УДК 373.57. 048 (042.3)

Ковалинська Інна Володимирівна
кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри перекладу
Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ
i.kovalynska@kubg.edu.ua

СОЦІО-ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ СИСТЕМИ МУЛЬТИКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ У ФРН

Анотація. Стаття присвячена опису соціо-економічних умов, що стали передумовою створення системи мультикультурної освіти у Федеративній Республіці Німеччина. Авторка розглядає країни Західної Європи з точки зору впровадження принципів мультикультуралізму і класифікує їх на декілька груп, зокрема країни трудової міграції, до яких вона відносить і ФРН. У статті подано історичну ретроспективу розвитку міграційних процесів у країні. Автор обґрунтовує надану класифікацію статистичними показниками щодо мовного, національного, релігійного, демографічного різноманіття в країні та даними щодо міграційних процесів та кількості мігрантів у Федеративній Республіці Німеччина протягом останнього десятиліття. У висновках автор узагальнює тенденції соціо-культурного розвитку країни та вказує, що у країні проводиться курс на інтеграцію націй, що відповідає стратегії створення європейської ідентичності.

Ключові слова: країна-реципієнт; європейська ідентичність; соціо-культурний розвиток; імміграція; мультикультурна освіта; країна трудової міграції.

Постановка проблеми. Процес економічної, політичної, культурної глобалізації призвів до міграції населення у світовому масштабі. Особливо значущими ці зміни стали наприкінці 50-х років минулого століття, й міграційні процеси продовжують розвиватися на початку XXI століття. Освітня система має відповідати запитам сьогодення, тому в системах освіти усіх західноєвропейських країн мультикультурний підхід до навчання і виховання відіграє все більш значущу роль. Документи Ради Європи з питань освіти та виховання виявляють особливості створеного в Європі мультикультурного суспільства, наголошують на необхідності формування європейської ідентичності, необхідності створювати умови для рівного доступу до навчання усіх, регіоналізації освіти, імплементації у освітній процес досвіду професійної діяльності вчителів у мультикультурному навчальному середовищі.

Говорячи про створення системи мультикультурної освіти у країнах Західної Європи, ми спостерігаємо певні відмінності у тенденціях розвитку цієї системи протягом певного часу у різних західноєвропейських країнах з моменту її

започаткування. Існують деякі національні особливості імплементації мультикультуралізму в освітні системи країн Західної Європи, що зумовлено їх історичним розвитком та соціо-економічними умовами. Дослідження у царині культурології, соціології та соціальної комунікації дають підстави стверджувати, що відмінності моделей впровадження мультикультуралізму в освітні системи європейських країн дають нам можливість поділити ці країни на певні групи за принципами розвитку мультикультурної освіти, а саме: а) країни-колишні метрополії, б) країни трудової міграції та с) країни історичної полікультурності. До першої групи ми відносимо Францію, Великобританію, Нідерланди; до другої групи відносяться Німеччина, Італія, Португалія, Норвегія; до третьої групи входять Швейцарія, Бельгія та Іспанія [1].

Так, Велика Британія та інші країни-колишні метрополії, такі як Франція та Нідерланди, мабуть, стали найпершими країнами, де питання мультикультурності суспільства почало відігравати важливу роль у створенні сучасної системи освіти. На першому етапі становлення системи мультикультурної освіти країни намагалися дотримуватися принципу сегрегації й асиміляції етнічних, релігійних та культурних меншин. Але протягом двох десятків років процес міграції став настільки значним, що політика цих країн в сфері освіти змінилася на більш толерантну, що призвело до переходу на другий етап впровадження мультикультуралізму в освітню систему, а саме, розпочався етап зближення й регіоналізації. Сьогодні, з огляду на необхідність формувати європейську ідентичність та сприяти рівним можливостям в освіті для всіх, наступив період інтеграції [2].

Країни трудової міграції, і зокрема Німеччина, відчули на собі вплив глобалізаційних процесів, що вплинули на економічний стан, культурну ідентичність та демографічну ситуацію в країні дещо пізніше, на початку 60-тих років минулого століття. Поява великої кількості мігрантів виявилася надзвичайно серйозним випробуванням для системи освіти, і освітянам прийшлося шукати шляхи вирішення проблем навчання етнічно гетерогенних класів і навчатися працювати в етнічно-гетерогенних колективах [8].

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблема мультикультурності в освіті глибоко вивчається зарубіжними ученими. Зокрема, у роботах М. Бенкса ми знаходимо основні принципи упровадження мультикультуралізму в освітню систему [3]. Дослідники Х. Арслан та Ж. Ратья вивчають проблеми термінології у сфері мультикультуралізму [4]. Методичні засади впровадження мультикультуралізму в освітню систему вивчають Девідман і Девідман [5]. П. Горски [6] вивчав проблеми, пов'язані із впровадженням мультикультуралізму в освітню систему. Мак-Інтош розглядав особистість студента та навчальну програму через призму расових відмінностей.

Українські науковці розглядають питання підготовки майбутніх вчителів початкової школи до полікультурного виховання [9], а також регіональну складову полікультурності [10]. Однак, у роботах українських науковців не приділяється достатньої уваги соціо-економічним умовам формування системи мультикультурної освіти.

Мета і завдання статті. Необхідно розглянути соціально-історичну складову процесу формування системи мультикультурної освіти у Німеччині, оскільки саме соціо-економічний стан у країні створив передумови для її формування.

Виклад основного матеріалу. Зараз освітня система ФРН розвивається шляхом інтеграції й формування європейської ідентичності, але цьому передували роки змін, адаптації та конфліктів. У 1949 р. у ФРН було прийнято нову конституцію, у якій було гарантовано широкі права людини, права біженців й тих, хто шукає притулку від переслідувань.

З 1960 р. почався процес рекрутингу робочої сили із-за кордону. На той час на території ФРН уже працювало 28 000 найманих робітників з-за кордону. Але промисловість, що розвивалася, потребувала більшої кількості робочих рук. Після зведення Берлінської стіни, у зв'язку з тим, що між країнами Радянського блоку й країнами Західної Європи було створено залізну завісу, Західній Німеччині довелося шукати нові джерела робочої сили, зокрема у Греції, Іспанії, Туреччині. На 1964 р. у Федеративній Республіці Німеччині працювало вже 1 мільйон найманих робітників (так званих гастарбайтерів) [11]

У Демократичній Республіці Німеччина також відчувався брак робочої сили. Протягом 1966-1989 рр. більш ніж 500 000 робітників із В'єтнаму, Польщі, Мозамбіку й інших країн прибуло у ДНР на роботу [12].

У 1971 р. уряд Західної Німеччини спрощує закон отримання виду на проживання, що призвело до збільшення кількості іммігрантів, тому що робітники стали привозити свої сім'ї. У 1973 р., після того, як розпочалася нафтова криза, у ФРН уже проживало 2,6 млн. робітників з-за кордону. Канцлером ФРН Г. Колем було ініційовано закон, що гарантував фінансову допомогу тим гастарбайтерам, хто вирішив повернутися додому. Але цей закон не призвів до хвилі повернень на історичну Батьківщину робітників-мігрантів, на що розраховували у тодішньому керівництв країни [13].

У 1990 р., після падіння залізної завіси, пройшла хвиля повернення у Німеччину етнічних німів, що проживали на території колишнього Радянського Союзу. Майже 4,5 мільйона етнічних німців разом із сім'ями іммігрували у ФРН з моменту початку процесу репатріації [14].

З 1990-х років почалися проблеми у соціальному житті країни. Почастішали атаки ксенофобів на представників меншин, зокрема, загинуло 5 осіб турецької національності у Золінгені. Подібні напади відбулися й у інших регіонах, зокрема Хойесверді, Ростоку, Мьольні, Ліхтенхагені тощо. У 1999 р. корінне населення виступило з петицією проти закону щодо надання подвійного громадянства [15; 18-24; 26; 28].

У 2000 р. у Німеччині почала свою діяльність програма «Green Card», що надавала можливість отримання виду на поживання висококваліфікованим спеціалістам, зокрема з інформаційних технологій, що походили з країн, які не є членами Євросоюзу. Це розпочало нову хвилю невдоволення серед корінного населення країни [16].

У 2005 р. вступив в дію так званий «Закон про імміграцію». Він започаткував нові правила імміграції та, зокрема, включав заходи по втіленню інтеграції у німецьке суспільство, такі як відвідування «курсу навчання інтеграції». В Кабінеті Міністрів було введено посаду Міністра інтеграції. У 2006 р. було проведено першу

ісламську конференцію. Тодішній міністр внутрішніх справ В. Шредер головував на цій конференції. Вона призвела до створення групи, завданням якої було лобіювання інтересів мусульман в уряді країни. Було створено Координаційну Раду мусульман Німеччини. До цього часу мусульмани, що проживали в країні, не мали законного органу, який би представляв їх інтереси в політиці. У цьому ж році було введено так званий тест на громадянство. За його правилами іноземці, що проживали в країні і хотіли отримати громадянство, мали відповісти на серію питань, що стосувалися культури та історії Німеччини [17].

З 2000-х років питання інтеграції та формування європейської ідентичності набуло широкої підтримки серед населення. Було сформовано громадську думку щодо переваг, які надають культурне й етнічне різноманіття у країні.

На сьогодні ФРН вважається однією з найбільших країн-реципієнтів. Згідно з даними Звіту світового перепису населення 2006 р., приблизно 5% або 10 мільйонів з усієї кількості мігрантів (191 мільйон) – проживають у ФРН. У країні більше 16 млн. осіб, що походять із закордонних країн (перше й друге покоління мігрантів, включаючи етнічних німців-репатріантів та осіб змішаного походження). 96,1% з них проживають у західних регіонах Німеччини та в Берліні. Близько 7% з них є громадянами інших країн, тобто це люди, що не мають громадянства Німеччини. Найбільша етнічна група – турки. З початку 1960-х років, Західна Німеччина, й, після об'єднання, уся Федеративна Республіка Німеччина, приваблювали іммігрантів зі сходу та півдня Європи, а також із Туреччини, які згодом отримали німецьке громадянство. Німеччина сьогодні – це країна-реципієнт біженців, частково завдяки тому, що імміграція сьогодні має економічне підґрунтя, а частково тому, що в конституції країни широко прописані права тих, хто шукає політичного притулку [27].

Загальна кількість населення Німеччини сьогодні складає 80,2 млн. Серед них громадяни німецького походження –74 млн. (92,3% всього населення); німецькі громадяни без іммігрантів у родині – 64.7 млн. (80% всього населення); громадяни Німеччини, що походять з різних країн (включаючи тих, в кого один з батьків – іноземець) – 9,9 млн. (12.3%). Іноземці (особи без громадянства Німеччини) –7.7%.

За даними 2010р., у Німеччині проживали 2,3 мільйона сімей з дітьми до 18 років, у яких принаймні один із батьків був іноземного походження. Вони представляють 29% від загальної кількості сімей з малолітніми дітьми (8,1мільйона). Сім'ї мігрантів загалом мають троє або більше малолітніх дітей. У 2010 р. приблизно 15% усіх сімей іммігрантського походження мали троє і більше дітей, що значно більше, ніж у сім'ях німецького походження (9%). У 2009 р. 3,0 млн. іммігрантів походили з Туреччини; 2,9 млн. походили з країн колишнього СРСР (включаючи і велику кількість російськомовних німців); 1,5 млн. походили з колишньої Югославії; 1,3 млн. мали польське коріння.

Демографічна ситуація у найбільших містах країни також демонструє значну етнічну диверсифікацію. У Дюссельдорфі й Франкфурті найбільші етнічні меншини – турки, італійці, голландці, поляки, французи, араби, росіяни тощо. У Берліні це турки, араби, росіяни, албанці, серби, курди, в'єтнамці тощо. У Мюнхені найпоширеніші культурні спільноти турків, хорватів, сербів, голландців, афганців, греків тощо. У Гамбурзі – турки, росіяни, албанці, голландці, поляки, пакистанці, іранці тощо складають найбільші етнічні групи. У Лейпцигу до найбільш поширених етнічних меншин відносяться турки, курди, серби, українці, греки тощо. У Штутгарті – турки, греки, голландці, італійці, хорвати, серби, французи, китайці тощо. У Бремені етнічні меншини представлені турками, росіянами, албанцями, сербами, португальцями, голландцями тощо.

Отже, можемо представити етнічно-гетерогенну картину населення ФРН у вигляді таблиці (Див. табл.1) [11]:

Таблиця 1.

Етнічна картина населення ФРН (2010 р.)

№ з/п	Етнічні групи	Відсоток (%)	Кількість населення (млн. осіб)
1.	**Європейці**	88,1	70,593,332
	Етнічні німці	80,7	64,737,294
	Поляки	2,0	1,604,394

	Вихідці з колишнього СРСР (росіяни, євреї, німці)	1,7	1,363,735
	Інші європейці (західноєвропейці та вихідці з колишньої Югославії)	3,6	2,887,909
2.	**Вихідці із середнього Сходу**	5.2	4,171,424
	Турки	4.0	3,208,788
	Араби та іранці	1.2	962,636
3.	**Азіати**	2.0	1,604,394
	Афро-німці або чорношкірі	1.0	802,197
	Змішане або невизначене походження	2.0	1,604,394
4.	Інші групи (переважно американці)	1.8	1,443,955

У ФРН існує різноманіття релігій та вірувань. Християнство – найпоширеніша релігія у Німеччині. У 2008 р. вона налічувала приблизно 49,4 млн. послідовників (62,8%), серед яких 24,5 млн. (29,9%) протестанти; 24,9% католики, решта відносилися до менш поширених віросповідань. Друга за кількістю послідовників релігія – іслам (від 3,8 до 4,3 млн.); далі – буддизм та юдаїзм (по 200 000 осіб, що складає менш ніж 0,3%). Індуїзм має 90 00 послідовників (0,1%), сікхізм –75 000 (менше 0,1 %). Решта релігій мають менше 50 000 послідовників [11].

Німецька мова – це єдина офіційна мова в країні. Даньска, сорбська, дві фризькі мови (південно-фризька та північно-фризька) є офіційно визнаними мовами і користуються захистом у відповідних регіонах країни як мови меншин згідно Європейської Хартії регіональних мов та мов національних меншин. Уряд обіцяє також ужити заходів щодо захисту ромської мови (мови циган, які не мають чітко визначеного регіону проживання). Згідно з опитуванням, проведеним у 2004 р., дві третини німецьких громадян мають базові знання англійської мови. 20% вважають себе франкомовними, 7% – російськомовними; володіють італійською мовою 6,1% та іспанською – 5,6%. Відносно значний відсоток громадян, що володіють російською мовою, пояснюється тим, що більше ніж половина країни вивчала російську мову у школі, а також тим, що протягом останніх двох десятиліть відбувався процес імміграції з колишнього СРСР.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, наведені дані демонструють значне етнічне, культурне, мовне та релігійне різноманіття у сучасній Федеративній Республіці Німеччині, що зумовлює широкий спектр та значні розбіжності векторів культурної взаємодії. З урахуванням світових напрямів інтеграції та демографічної ситуації в країні, тенденції більшого урізноманітнення культурного, релігійного та етнічного складу населення вказують на зростання. Відповідно до стратегії розвитку системи освіти з урахуванням вимог Європейського Союзу до формування європейської ідентичності, що має проходити двома шляхами, а саме: підтримання культурного різноманіття з одного боку, та культурної інтеграції, з іншого – країна має усі можливості для вдалого застосування цих принципових підходів до організації системи мультикультурної освіти на практиці. Подальшого вивчення потребують шляхи практичного упровадження принципу мультикультуралізму в освітню систему країн трудової міграції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. http://iom.org.ua/ua/legislation-ukr/migration-related-legislation-ukr/workers-and-members-of-their-families.html
2. Ковалинская И.В. История мультикультурализма в образовании: обзор опыта Великобритании / И.В. Ковалинская // Идеи. Поиски. Решения: сборник статей и тезисов IX Междунар. науч. практ. конф., Минск, 25 ноября 2015 г./ Редкол.: Н.Н. Нижнева (отв. редактор) [и др.]. – В 6 частях. – Часть 6.– Мн.: БГУ, 2015. – С. 27-32.
3. Волик Л. В. Підготовка майбутніх вчителів початкової школи до полікультурного виховання учнів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. : спец. 13.00.04 "теорія і методика професійної освіти" / Волик Лариса Віталіївна – Київ, 2005.
4. Якса Н. В. Професійна підготовка майбутніх учителів до взаємодії суб'єктів освітнього процесу в умовах полікультурності Кримського регіону : дис. докт. : 13.00.04 / Якса Наталія Володимирівна – Київ, 2009. – 456 с.
5. Banks, J.A. (1999). An Introduction to Multicultural Education (2nd ed.). Boston: Allyn and Bacon.
6. Arslan, H., and Raţă, G. (2013) Multicultural Education: From Theory to Practice. Newcastle upon Tyne : Cambridge Scholars Publishing.
7. Davidman, L., & Davidman, P.T. (1997). Teaching with a multicultural perspective: A practical guide (2nd ed.). New York: Longman Publishers
8. Paul C. Gorski The Challenge of Defining "Multicultural Education" Retrieved April, 12, 2016 from http://www.edchange.org/multicultural/initial.html
9. McIntosh, P. (2000). Interactive phases of personal and curricular re-vision with regard to race. In G. Shin and P. Gorski (Eds.), Multicultural resource series: Professional development for educators. Washington, D.C.: National Education Association

10. http://www.ies.tsu.edu.ge/data/file_db/bagdoshvili/Turkish%20migrants%20in%20Germany%202010.pdf
11. http://self.gutenberg.org/articles/Demographics_of_Germany
12. http://www.spiegel.de/international/germany/turkish-immigration-to-germany-a-sorry-history-of-self-deception-and-wasted-opportunities-a-716067-2.html
13. http://www.spiegel.de/international/germany/the-man-who-divided-germany-why-sarrazin-s-integration-demagoguery-has-many-followers-a-715876.html
14. http://www.spiegel.de/international/germany/bild-715876-127849.html
15. http://www.spiegel.de/international/topic/muslims_in_europe/
16. http://www.spiegel.de/international/germany/anti-muslim-pegida-movement-rattles-germany-a-1009245.html
17. http://www.bamf.de/EN/Migration/Spaetaussiedler/spaetaussiedler-node.html;jsessionid=C56886523161B4F9A5D546742B69E64A.1_cid286
18. Salahi R. Sonyel –Turkish Migrants in Europe, 2000, pp. 146-153
19. Almost Half of Turkish Migrants Want to Leave, SPIEGEL ONLINE, Retrieved May 23, 2010 from http://www.spiegel.de/international/germany/0,1518,662520,00.html
20. Study Shows Turkish Immigrants Least Integrated in Germany, Deutsche Welle, Retrieved May 23, 2010 from http://www.dw-world.de/dw/article/0,,3975683,00.html
21. Poll: Most Turks in Germany Feel Unwelcome, Deutsche Welle, Retrieved May 23, 2010 from http://www.dw-world.de/dw/article/0,,3189718,00.html
22. Turks in Germany Call for More Government Support, Deutsche Welle, Retrieved May 23, 2010 from http://www.dw-world.de/dw/article/0,,3159799,00.html
23. Immigrants Help Create New Type of German Language, Deutsche Welle, Retrieved May 23, 2010 from http://www.dw-world.de/dw/article/0,,2989308,00.html
24. "It is Okay to be Both Turkish and German", Deutsche Welle, Retrieved May 23, 2010 from http://www.dw-world.de/dw/article/0,,2292259,00.html
25. Integrating Foreigners an Ongoing Challenge for Germany, Deutsche Welle, Retrieved May 23, 2010 from http://www.dw-world.de/dw/article/0,,2678721,00.html
26. Fire Sets German-Turkish Race Relations on Edge, Deutsche Welle, Retrieved June 15, 2010 from http://www.dw-world.de/dw/article/0,,3112847,00.html
27. Holts K. Tolerance and values in German society / K.Holts // Людські цінності і толерантність у сучасному світі: міжконтинентальний діалог інтелектуалів : матер. Міжнарод. наук.-практ. конф., (16 листоп., м. Київ) / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка; за заг. ред. В. О. Огнев'юка [редкол.: В. О.Огнев'юк, Л. Л. Хоружа, С.О. Сисоєва, Н.М. Віннікова].– К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2011– С.18–22.
28. Two Turks injured in new fire in Germany, Todays Zaman, Retrieved June 15, 2010 from http://www.todayszaman.com/tz-web/detaylar.do?load=detay&link=135303

Рецензент

Тернопільська В.І.- д. пед. н., проф.

Стаття надійшла до редакції 21.04.2016

СОЦИО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРЕДПОСЫЛКИ СОЗДАНИЯ СИСТЕМЫ МУЛЬТИКУЛЬТУРНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ФРГ

Ковалинская Инна Владимировна
кандидат педагогических наук, доцент, доцент кафедры перевода
Киевский университет мени Бориса Гринченко, г. Киев
i.kovalynska@kubg.edu.ua

Аннотация. Статья посвящена описанию социо-экономических условий, которые стали предпосылками для создания системы мультикультурного образования в Федеративной Республике Германии. Автор рассматривает страны Западной Европы с точки зрения внедрения принципов мультикультурализма и классифицирует их на несколько групп, в частности она выделяет страны трудовой миграции, к которым относится и ФРГ. В статье представлена историческая ретроспектива развития миграционных процессов в стране. Автор обосновывает данную классификацию статистическими данными о языковом, национальном, религиозном и демографическом разнообразии в стране, а также данными о миграционных процессах и количестве мигрантов в Федеративной Республике Германии в течение последнего десятилетия. В выводах автор обобщает тенденции социо-культурного развития страны и указывает, что в стране проводится курс на интеграцию наций, что соответствует стратегии создания европейской идентичности.

Ключевые слова: страна-реципиент; европейская идентичность; социо-культурное развитие; иммиграция; мультикультурное образование; страна трудовой миграции.

SOCIO-ECONOMIC PREREQUISITES OF MULTICULTURAL EDUCATIONAL SYSTEM FORMATION IN THE FEDERATIVE REPUBLIC OF GERMANY

Inna V. Kovalynska
PhD holder in Pedagogy, associate professor
of Translation chair of the Humanitarian institute
Kyiv Borys Grinchenko University, Kyiv

Abstract. The article deals with a description of socio-economic prerequisites that were the basis for multicultural educational system formation in the Federative Republic of Germany. The author considers West European countries from the point of view of the principle of multiculturalism implementation and thus classifies the countries into several groups, countries of labour migration in particular. The Federative Republic of Germany belongs to this group. A historic retrospective of the migration processes is presented in the article. The author substantiates the give classification of countries by providing statistical data about language, national, religious and demographic diversity in the country, and also the data about the quantity of migrants in the country within the last decade. In conclusion the author generalizes tendencies of socio-cultural development of the country and states that the Federative Republic of Germany aims at integration of nations, and this corresponds to the strategy of European identity formation.

Key words: country-recipient; European identity; Socio-cultural development; immigration; multicultural education; labour migration country.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. http://iom.org.ua/ua/legislation-ukr/migration-related-legislation-ukr/workers-and-members-of-their-families.html
2. Kovalynskaia Y.V. The history of multiculturaliosm in education: The experience of Great Britain] Ydey. Poysky. Reshenyia [Ideas, search, solutions: Collected papers], Mynsk: BHU, 2015, pp. 27-32 (in Russian).

3. Banks, J.A. (1999). An Introduction to Multicultural Education (2nd ed.). Boston: Allyn and Bacon
4. Arslan, H., and Rață, G. (2013) Multicultural Education: From Theory to Practice. Newcastle upon Tyne : Cambridge Scholars Publishing
5. Davidman, L., & Davidman, P.T. (1997). Teaching with a multicultural perspective: A practical guide (2nd ed.). New York: Longman Publishers
6. Paul C. Gorski The Challenge of Defining "Multicultural Education" Retrieved April, 12, 2016 from http://www.edchange.org/multicultural/initial.html
7. McIntosh, P. (2000). Interactive phases of personal and curricular re-vision with regard to race. In G. Shin and P. Gorski (Eds.), Multicultural resource series: Professional development for educators. Washington, D.C.: National Education Association
8. http://www.ies.tsu.edu.ge/data/file_db/bagdoshvili/Turkish%20migrants%20in%20Germany%202010.pdf
9. Volyk L. V. (2005) Primary school future teachers training for polycultural up-bringing of their students. Kyiv. – 20 p.
10. Yaksa N. V (2009) Professional training of future teachers for co-operation of subjects of educational process under conditions of polyculutralality of the Crimean region. Unpublished thesis]. Kyiv, 456 p.
11. http://self.gutenberg.org/articles/Demographics_of_Germany
12. http://www.spiegel.de/international/germany/turkish-immigration-to-germany-a-sorry-history-of-self-deception-and-wasted-opportunities-a-716067-2.html
13. http://www.spiegel.de/international/germany/the-man-who-divided-germany-why-sarrazin-s-integration-demagoguery-has-many-followers-a-715876.html
14. http://www.spiegel.de/international/germany/bild-715876-127849.html
15. http://www.spiegel.de/international/topic/muslims_in_europe/
16. http://www.spiegel.de/international/germany/anti-muslim-pegida-movement-rattles-germany-a-1009245.html
17. http://www.bamf.de/EN/Migration/Spaetaussiedler/spaetaussiedler-node.html;jsessionid=C56886523161B4F9A5D546742B69E64A.1_cid286
18. Salahi R. Sonyel –Turkish Migrants in Europe, 2000, pp. 146-153
19. Almost Half of Turkish Migrants Want to Leave, SPIEGEL ONLINE, Retrieved May 23, 2010 from http://www.spiegel.de/international/germany/0,1518,662520,00.html
20. Study Shows Turkish Immigrants Least Integrated in Germany, Deutsche Welle, Retrieved May 23, 2010 from http://www.dw-world.de/dw/article/0,,3975683,00.html
21. Poll: Most Turks in Germany Feel Unwelcome, Deutsche Welle, Retrieved May 23, 2010 from http://www.dw-world.de/dw/article/0,,3189718,00.html
22. Turks in Germany Call for More Government Support, Deutsche Welle, Retrieved May 23, 2010 from http://www.dw-world.de/dw/article/0,,3159799,00.html
23. Immigrants Help Create New Type of German Language, Deutsche Welle, Retrieved May 23, 2010 from http://www.dw-world.de/dw/article/0,,2989308,00.html
24. «It is Okay to be Both Turkish and German», Deutsche Welle, Retrieved May 23, 2010 from http://www.dw-world.de/dw/article/0,,2292259,00.html
25. Integrating Foreigners an Ongoing Challenge for Germany, Deutsche Welle, Retrieved May 23, 2010 from http://www.dw-world.de/dw/article/0,,2678721,00.html
26. Fire Sets German-Turkish Race Relations on Edge, Deutsche Welle, Retrieved June 15, 2010 from http://www.dw-world.de/dw/article/0,,3112847,00.html
27. Holts K. Tolerance and values in German society Liuds'ki tsinnosti i tolerantnist' u suchasnomu sviti: mizhkontynental'nyj dialoh intelektualiv [Human values and tolerance in modern world: intercontinental dialogue of intellectuals: Collected papers], Kyiv, Kyiv. un-t im. B. Hrinchenka, 2011, pp.18–22 [in English]
28. Two Turks injured in new fire in Germany, Todays Zaman, Retrieved June 15, 2010 from http://www.todayszaman.com/tz-web/detaylar.do?load=detay&link=135303